
ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

F. Montanari (επιμ.), *Omero tremila anni dopo*, Ρώμη, Edizioni di Storia e Letteratura, 2002, σελ. 722

Δεν θα απείχαμε πολύ από την αλήθεια, αν ισχυριζόμασταν ότι οι ομηρικές σπουδές γνωρίζουν στις μέρες μας αξιοπρόσεκτη άνθηση. Η σύνταξη πολύτομων ερμηνευτικών υπομνημάτων στην *Ιλιάδα* και την *Οδύσσεια*, ο απολογισμός για την πρόοδο της ομηρικής έρευνας που κατατίθεται στο *A New Companion to Homer*, ο συλλογικός τόμος για τη διακοσιοστή επέτειο από την κυκλοφορία των περίφημων *Προλεγομένων στον Όμηρο* του Fr. A. Wolf και η νέα κριτική έκδοση της *Ιλιάδας* από τον M. L. West είναι μερικοί αδιάφυστοι μάρτυρες αυτού του έντονου ενδιαφέροντος για τον θεμελιωτή της ευρωπαϊκής λογοτεχνίας. Στο εντυπωσιακό αυτό πλαίσιο έρχεται να ενταχθεί τώρα και ο υπό κρίση ογκώδης τόμος με τα πρακτικά του διεθνούς συνεδρίου που οργάνωσε στη Γένοβα ο γνωστός ομηριστής Franco Montanari.

Ο τόμος διαιρείται σε τέσσερα μέρη: 1. Το κείμενο ως διατύπωση και περιεχόμενο (με συμβολές των G. Danek, M. Cantilena, R. Friedrich, J. Strauss Clay, S. L. Schein). 2. Το κείμενο κατά την αρχαιότητα (με συμβολές των A. C. Cassio, M. L. West, A. Ρεγκάκου, M. Schmidt, R. Lamberton). 3. Το περιεχόμενο: Ιστορία και αρχαιολογία (με συμβολές των M. Korfmann, B. Καραγιώργη, J. P. Crielaard, K.-J. Hölkeskamp, M. Benzi). 4. Σύνομες παρεμβάσεις (με συμβολές των M. L. Aliffi, P. Grossardt, B. Heiden, R. Nünlist, R. Nicolai, P. Laspia, M. Νούσια, R. Schembra, M. Βασιλούδη, R. Whitaker, D. Bouvier, S. Fornaro, A. Greco, M. Martin, M. Wecowski, F. Onayemi).

Επειδή είναι δύσκολο να παρουσιαστεί και να αξιολογηθεί ο πλούσιος αμητός που συγκεντρώνεται στον τόμο, θα περιοριστούμε ενδεικτικά στις ανακοινώσεις που περιλαμβάνονται στα δύο πρώτα μέρη του τόμου, με εξαίρεση το άρθρο του M. Cantilena για τον ευθύ λόγο στον Όμηρο που έχει καθαρά τεχνικό-στατιστικό χαρακτήρα.

Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα είναι η συμβολή του G. Danek για τη διακειμενικότητα στον Όμηρο. Το ερώτημα που τίθεται είναι εύλογο: πώς είναι δυνατόν να γίνεται λόγος για διακειμενικότητα, αφού από την επική παράδοση δεν έχει διασωθεί κανένα ακέραιο κείμενο και αφού, επιπλέον, είναι συζητήσιμο αν στην εποχή του Ομήρου υπήρχε καταγεγραμμένο κάποιο έπος; Εκτός από τη νεοαναλυτική θεωρία που επιχειρήσει με μεθοδικότητα να ανιχνεύσει τις πηγές της *Ιλιάδας*, βοήθεια μπόρεσε να προσφέρει και η συγκριτική μελέτη του προφορικού, νεότερου σερβοκροατικού έπους. Η μελέτη αυτή είχε συμβάλει στη διαμόρφωση της θε-

ωρίας της προφορικής σύνθεσης των επών που πρότειναν ο M. Parry και ο μαθητής του A. Lord. Εκείνοι όμως είχαν επικεντρώσει την προσοχή τους περισσότερο στον εντοπισμό του μηχανισμού που παράγει ένα προφορικό έπος και δεν ασχολήθηκαν με ζητήματα διακειμενικότητας, ίσως γιατί παρόμοια προβληματική δεν ήταν τότε επίκαιρη. Η πρόσφατη έρευνα του J. Miles Foley (*Homer's Traditional Art*, University Park 1999) στο σερβοκροατικό έπος έδειξε ότι δεν δικαιούμαστε να μιλούμε για διακειμενικότητα αλλά για αξιοποίηση κοινόχρηστων παραδοσιακών στοιχείων, από την παρακαταθήκη των οποίων αντλεί ο προφορικός ποιητής, κάτι που ο Foley ονομάζει «παραδοσιακή αναφορικότητα». Τα στοιχεία αυτά ανήκουν σε μικρή, μεσαία και μεγάλη κλίμακα: είναι απλοί λογότυποι (π.χ. *κορυθαίολος Έκτωρ*), συγκεκριμένα μοτίβα (π.χ. τυπικές παρομοιώσεις) ή αφηγηματικά θέματα (π.χ. νόστος ηρώων). Ο Danek θέτει το εξής περαιτέρω ερώτημα: υπάρχουν άραγε περιπτώσεις κατά τις οποίες ο ποιητής αποκλίνει συνειδητά από ένα παραδοσιακό στοιχείο που το προϋποθέτει ως γνωστό στο κοινό του; Πράγματι, ο πασίγνωστος λογότυπος *κορυθαίολος Έκτωρ* μετατοπίζεται από το πολεμικό περιβάλλον στο οικογενειακό, καθώς ο μικρός Αστυάναξ τρομάζει στη θέα της περικεφαλαίας του πατέρα του προκαλώντας τη συγκινητικά ευφρόσυνη αντίδραση των γονέων του (ραψωδία Z της *Ιλιάδας*). Το ίδιο συμβαίνει και στο ζ της *Οδύσσειας*, όπου η εμφάνιση του πεινασμένου Οδυσσέα προς στη Ναυσικά και τις τρομαγμένες συντρόφισσές της παρομοιάζεται με την εμφάνιση λιονταριού. Εδώ η μετατόπιση αφορά το ένστιχτο της αυτοσυντήρησης, ενώ στην *Ιλιάδα* το λιοντάρι είναι το σύμβολο της πολεμικής ευφυχίας. Ωστόσο, θα μπορούσε και πάλι να αντιτείνει κανείς ότι οι αποκλίσεις αυτές παραλλάσσουν παραδοσιακά στοιχεία και δεν παραπέμπουν σε συγκεκριμένα κείμενα. Εξακολουθεί, επομένως, να παραμένει το ερώτημα αν υπάρχουν περιπτώσεις αναφορών σε άλλα έπη. Στο σημείο αυτό αποδεικνύεται ιδιαίτερος χρήσιμη η σύγκριση με τα νεότερα προφορικά έπη των Βαλκανίων. Ο Danek παρατήρησε ότι τα βοσνιακά μουσουλμανικά έπη κάνουν χρήση των παραδοσιακών μέσων, αλλά παρουσιάζουν κατά τα άλλα κλειστό και αυτόνομο χαρακτήρα. Αντίθετα, τα σερβικά χριστιανικά επικά άσματα προϋποθέτουν, όπως δείχνει η περίπτωση του μύθου για τη μάχη στο Κοσσυφοπέδιο (1389), την αξιοποίηση μιας παγιωμένης βιογραφίας των ηρώων και μια σταθερή χρονολόγηση με βάση τις γενεαλογικές σχέσεις. Αυτό σημαίνει ότι ο ποιητής έχει τη δυνατότητα να υπαινίσσεται ή να παραπέμπει σε άλλες λεπτομερέστερες εκδοχές, γνωστές στο κοινό του από προγενέστερες ιστορίες. Αυτή τη χρονολογική και βιογραφική οργάνωση τη διαπιστώνουμε και στα ομηρικά έπη, κάτι που μας επιτρέπει να εικάσουμε με αρκετή ασφάλεια ότι και το κοινό του Ομήρου ίσως γνώριζε όχι καταγεγραμμένα έπη, βέβαια, αλλά ποιήματα με κάπως σταθερά περιγράμματα, και με αυτό το νόημα υπάρχει διακειμενικότητα. Το πειστικό άρθρο του Danek

προσθέτει μια καινούρια διάσταση στο ομηρικό ζήτημα παρεμφερή με τη νεοαναλυτική θεωρία. Το πρόβλημα, βέβαια, αν τα μνημειώδη έπη του Ομήρου είναι αποτέλεσμα της χρήσης της γραφής παραμένει ανοιχτό.

Το πρόβλημα αυτό πραγματεύεται στη δική του ανακοίνωση ο R. Friedrich, ο οποίος αναλαμβάνει να καταδείξει τις υπερβολές και τις απόλυτες θέσεις των οπαδών της θεωρίας της προφορικής σύνθεσης, και κυρίως του M. Edwards. Ο τελευταίος προσφέρει μια ανάλυση της ιλιαδικής ραψωδίας Α, την οποία κατατέμνει σε 27 επιμέρους τυπικά θέματα ή σκηνές και έτσι επιχειρεί να αποδείξει τον προφορικό χαρακτήρα του ομηρικού έπους. Ο Friedrich υποστηρίζει, αντίθετα, ότι πολλά θέματα είναι κοινόχρηστα μοτίβα που απαντούν τόσο στην προφορική όσο και στη γραπτή λογοτεχνία και ότι τα διαθέσιμα στοιχεία μπορεί να υποδεικνύουν την προφορικότητα της σύνθεσης, αλλά δεν συνηγορούν για την αμιγή χρήση της, γιατί το αισθητικό αποτέλεσμα είναι κατά πολύ ανώτερο από το αποτέλεσμα που θα προέκυπτε από την απλή εφαρμογή μιας τεχνικής. Ενώ, για παράδειγμα, στο σερβοκροατικό προφορικό έπος κατάλογοι ή άλλα αφηγηματικά τμήματα τροχοπεδούν τη δράση, στον Όμηρο όλα υπηρετούν την απρόσκοπτη ροή της άρτια υπολογισμένης πλοκής. Η θεωρία του συγγρ. είναι ότι ο Όμηρος κατέχει μια ενδιάμεση και μεταβατική θέση ανάμεσα στην αξιοποίηση της προφορικής τεχνικής και των διευκολύνσεων της τεχνολογίας της γραφής, καθώς ο μεγάλος ποιητής αποκλίνει σταθερά από το τυπικό, σχηματοποιημένο και κανονικό μιας σύνθεσης βασισμένης σε λογοτύπους. Το αντιρρητικό άρθρο του Friedrich προσφέρει μια χρήσιμη ανακεφαλαίωση των θέσεων της θεωρίας της προφορικής σύνθεσης από τον Parry και μετά, καθώς και τη δυνατότητα να ξανασκεφτούμε με περισσότερη νηφαλιότητα ορισμένα θέματα που δεν εξηγούνται πάντοτε ικανοποιητικά με την ενθουσιώδη αποδοχή μιας θεωρίας.

Αντιρρητικό είναι και το άρθρο της J. Strauss-Clay, η οποία ασχολείται με τα πρόσφατα βιβλία του G. Danek και των H. Roisman - F. Ahl (*Epos und Zitat* και *The Odyssey Re-Formed*), βιβλία που εγκαταλείπουν το πρόβλημα της παραγωγής του έπους (συγγραφέας, χρονολόγηση, τρόπος σύνθεσης, δομή κτλ.) και στρέφονται σε ζητήματα πρόσληψης, στην προσπάθεια δηλαδή προσδιορισμού του ορίζοντα προσδοκιών του ακροατή. Ο πρώτος είχε υποστηρίξει ότι η Οδύσσεια προσφέρει μια εξωραϊσμένη και κεκαθαρμένη εικόνα του φερώνυμου ήρωά της, ο οποίος στην παράδοση εμφανιζόταν με αρκετές αρνητικές πλευρές στον χαρακτήρα του. Εξάλλου, η Roisman και ο Ahl, πιστεύουν ότι είναι σε θέση να διακρίνουν πέντε διαφορετικές εκδοχές της μορφής του Οδυσσέα. Η συγγρ. του άρθρου έχει την αίσθηση ότι ο ποιητής ταλαντεύεται ανάμεσα σε δύο μορφές του πρωταγωνιστή του, την ηρωική και τη δόλια. Έτσι, στο α 255-65 ο Οδυσσέας παρουσιάζεται ως πολεμιστής ήρωας, αλλά ταυτόχρονα είναι και ο δόλιος που ζητά δηλητήριο για τα βέλη του ώστε να εξοντώνει

ευκολότερα τους αντιπάλους του. Στους «Αλκίνου απολόγους» ο ήρωας παρουσιάζει τον αφανισμό των συντρόφων του ως αποτέλεσμα των δικών τους έκνομων ενεργειών (ασκός του Αιόλου, βόδια του Ήλιου), ενώ εκείνος επιχειρεί να εμφανιστεί ως φιλέταιρος αρχηγός τους. Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να αποκλείσει και τη δική του ευθύνη και αδιαφορία απέναντι στα πληρώματα του στολίσκου του (πρβ. το επεισόδιο των Λαιστρυγόνων, που ο ακροατής ίσως είχε τη δυνατότητα να το συγκρίνει με τη σύγκρουση των Αργοναυτών με τους Γηγεναίς από τον αργοναυτικό μυθολογικό κύκλο, σύγκρουση με αίσια έκβαση για τους πρώτους). Τελικά όμως η συγγρ. διστάζει να ακολουθήσει την αίσθησή της, καθώς δεν είναι δυνατό να εξευρεθούν αντικειμενικά κριτήρια για την απόρριψη ή την αποδοχή μιας εκδοχής γνωστής στο ομηρικό κοινό από προγενέστερα έπη.

Σε αντίθεση με το προηγούμενο άρθρο, ο Seth L. Schein πιστεύει ότι οι επιφυλάξεις σχετικά με την προσληπτική ικανότητα του κοινού κατά την εποχή του Ομήρου είναι υπερβολικά απαισιόδοξες και ότι το βιβλίο του Danek προσφέρει την κατάλληλη αφετηρία για περαιτέρω παρατηρήσεις. Ο ίδιος επιλέγει ως πεδίο της δικής του έρευνας το μυθολογικό παράδειγμα και επιχειρεί να δείξει ότι, σε αντίθεση με την *Ιλιάδα* όπου αυτό λειτουργεί ευθύγραμμα και μονοδιάστατα (πρβ. την ιστορία του Μελέαγρου στο Ι και της Νιόβης στο Ω), στην *Οδύσσεια* η παραπομπή σε ήρωες παλαιότερων εποχών είναι σύνθετη και ανακαλεί πολλαπλούς συνειρμούς. Διδακτική προς την κατεύθυνση αυτή είναι η περίπτωση του Ηρακλή, ο οποίος, παρά τις υφιστάμενες διαφορές, παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες με τον Οδυσσέα, γιατί πέρασε στη ζωή του πολλές δοκιμασίες και κατέβηκε στον Άδη. Πρόσθετες ομοιότητες υποδεικνύει η ιστορία του περίφημου τόξου του Οδυσσέα (ραψωδία φ), που μόνο ο ίδιος μπορούσε να το χειριστεί. Το τόξο αυτό το είχε αφήσει στο παλάτι, όταν αναχώρησε για την Τροία, ως ένα είδος συμβολικής παρουσίας του. Το είχε δεχτεί ως δώρο φιλοξενίας από τον Ίφίτο, τον γιο του Εύρυτου, την πατρίδα του οποίου Οιχαλία είχε κυριέψει ο Ηρακλής, όταν είχε νικήσει στην τοξοβολία τον βασιλιά της και είχε ζητήσει το έπαθλό του, την Ιόλη. Με αυτό το τόξο ο Οδυσσέας θα σκοτώσει τους μνηστήρες της Πηνελόπης και, σαν άλλος μνηστήρας ο ίδιος (όπως άλλοτε ο Ηρακλής στην Οιχαλία), θα ξανακερδίσει τη γυναίκα του ως έπαθλο. Οι ευαίσθητες αυτές παρατηρήσεις αποκαλύπτουν τη δεξιοτεχνία του μεγάλου επικού ποιητή να χειρίζεται με σύνθετο τρόπο το μυθολογικό παράδειγμα, θα πρέπει όμως να μην είναι κανείς υπερβολικά αισιόδοξος ώστε να αποδίδει στον ακροατή την ικανότητα να προβεί σε πολλούς άλλους λεπτούς συνειρμούς (π.χ. τη σύγκριση του Οδυσσέα με τον τοξότη θεό Απόλλωνα που σκορπίζει με τα βέλη του τον θάνατο στο ελληνικό στρατόπεδο στη ραψωδία Α της *Ιλιάδας*), που είναι αμφίβολο αν ήταν σε θέση να κάνει.

Στον γοητευτικό χώρο των πρώτων εκδόσεων και της πρώιμης κριτι-

κής του ομηρικού κειμένου αναλαμβάνει να μας ξεναγήσει με το άριστα τεκμηριωμένο άρθρο του ο Α. C. Cassio. Δυστυχώς οι πηγές μας είναι πενιχρές και αποσπασματικές, ενώ συχνά μας σώζονται απλοί τίτλοι. Το κείμενο των επών φαίνεται ότι σταθεροποιήθηκε στην Ιωνία κατά τα τέλη του έβδομου αιώνα, χωρίς όμως να είμαστε σε θέση να αποκλείσουμε την παράλληλη κυκλοφορία προφορικών και γραπτών εκδοχών του. Στην Αθήνα διαμορφώθηκαν δύο ανταγωνιστικές παραδόσεις, μια ιωνική (φιλωτική) και μια αττική, η οποία τελικά και επικράτησε. Είναι αξιοσημείωτο ότι οι διορθωτικές παρεμβάσεις του Στησίμβροτου ή του Ιππία από τη Θάσο δεν ήταν δραστικές, αλλά περιορίζονταν σε μετατοπίσεις του τόνου και άλλες μικροαλλαγές, ενώ προσπαθούσαν να κατανοήσουν το προβληματικό χωρίο με ερμηνευτική προσπέλαση.

Ένα χρόνιο πρόβλημα της ομηρικής έρευνας συνίσταται στο ακανθώδες ερώτημα αν οι διάφορες γραφές στις αλεξανδρινές εκδόσεις του μεγάλου επικού ανάγονται σε γραφές μαρτυρημένες από χειρόγραφα ή αποτελούν απλές εικασίες των αρχαίων γραμματικών. Απέναντι στο ζήτημα αυτό τοποθετούνται αντιθετικά οι ανακοινώσεις του Μ. L. West και του Α. Ρεγκάκου. Ο πρώτος περιορίζεται στην εξέταση της ζηνοδοτείας διόρθωσης και πρεσβεύει ότι ο αρχαίος φιλόλογος δεν πραγματοποίησε δική του έκδοση ούτε, πολύ περισσότερο, αντέβαλε χειρόγραφα, αλλά χρησιμοποίησε ένα χειρόγραφο ιωνικής προέλευσης (προερχόμενο κατά πάσα πιθανότητα από την πατρίδα του, την Έφεσο) πάνω στο οποίο σημείωσε τα κριτικά του σημάδια και τις εικασίες του. Αντίθετα, ο Ρεγκάκος με αξιοθαύμαστη μεθοδικότητα και συστηματικότητα δείχνει ότι ορισμένες γραφές που απαντούν σε ελληνιστικούς ποιητές, όπως ο Καλλίμαχος και ο Απολλώνιος, και αποκλίνουν από τη vulgata πρέπει να προέρχονται από γνώση χειρογράφων. Αυτό δεν σημαίνει υποχρεωτικά ότι είναι ορθές γραφές αλλά μάλλον ότι είναι εναλλακτικές λύσεις που προκρίνονται επειδή υπηρετούν προσφορότερα τους σκοπούς του ελληνιστικού ποιητή. Ακόμη και αν ήμασταν πρόθυμοι να δεχτούμε ότι κάποιες γραφές προέρχονται από εικασία, είναι παρ' όλα αυτά βέβαιο ότι ένας ορισμένος αριθμός τους είναι εξακριβωμένες γραφές παλαιότερων εκδόσεων (π.χ. του Αντιμάχου). Το συμπέρασμα φαίνεται αναπόφευκτο: οι αλεξανδρινοί εκδότες είχαν τη δυνατότητα να αντιβάλουν περισσότερα του ενός χειρόγραφα.

Εξαιρετικά κατατοπιστικό και βιβλιογραφικά άρτια τεκμηριωμένο είναι το άρθρο του Μ. Schmidt για τα ομηρικά σχόλια. Ο αναγνώστης εντυπωσιάζεται από την εισαγωγική επισκόπηση των ερευνών που έχουν γίνει τον 19ο και τον 20ό αιώνα. Είναι εμφανής η ουσιαστική πρόοδος που έχει συντελεστεί στον τομέα αυτόν με κορυφαία παραδείγματα την επτάτομη κριτική έκδοση των αρχαίων σχολίων στην *Ιλιάδα* από τον Η. Erbse και την τετράτομη των *Παρεκβολών εις Ομήρου Ιλιάδα* του Ευσταθίου από τον Μ. van der Valk, ενώ προετοιμάζεται επιτέλους και η εκσυγ-

χρονισμένη έκδοση των αρχαίων σχολίων στην Οδύσσεια από τον F. M. Pontani. Ο συγγρ. εξετάζει δύο κατηγορίες σχολίων, τα scholia minora και τα σχόλια bT. Τα πρώτα περιέχουν κυρίως γλωσσικές πληροφορίες, π.χ. γραμματικές, σημασιολογικές, διαλεκτικές κτλ., και αποσκοπούν στο να εξοικειώσουν τον αναγνώστη με το απόμακρο πλέον ομηρικό κείμενο. Αντίθετα, τα δεύτερα συζητούν θέματα ρητορικής, ιδεολογίας και ψυχολογίας, τους τρόπους δηλαδή με τους οποίους το κείμενο επιδιώκει να επενεργήσει πάνω στον δέκτη του. Στόχος της διερεύνησης είναι να φανεί ποια κίνητρα ώθησαν στη σύνταξη αυτών των διασαφητικών πληροφοριών και ποιους αποδέκτες είχαν οι πληροφορίες αυτές.

Το τελευταίο μελέτημα του τμήματος των φιλολογικών ανακοινώσεων του τόμου προέρχεται από τη γραφίδα του R. Lamberton και αφορά τη ρητορική και την αλληγορία των ομηρικών επών στο ψευδοπλουτάρχειο σύγγραμμα *Περί τοῦ βίου καὶ τῆς ποιήσεως Ὀμήρου*. Ο συγγρ. υποστηρίζει ότι το έργο αυτό έχει εισαγωγικό χαρακτήρα και γράφτηκε για να υπηρετήσει παιδευτικές ανάγκες στο πλαίσιο της ελληνορωμαϊκής σχολικής πράξης. Ο Όμηρος προσφέρει γνώσεις στο πεδίο της ιστορίας, της θεολογίας, της ηθικής και της ψυχολογίας, ενώ σημαντική είναι και η συμβολή του στον τομέα της ρητορικής. Στο κείμενό του έχουν θησαυριστεί όλα τα είδη του τροπικού λόγου, στον οποίο ανήκει και η αλληγορία. Η αλληγορία ορίζεται ως διάσταση μεταξύ του λεγομένου και του νοουμένου. Καλλιεργήθηκε ως ερμηνευτικό μέσο από τον Θεαγένη τον Ρηγίνο και τον Μητρόδωρο τον Λαμφακηνό, προκειμένου να αντιμετωπιστούν οι περί ανηθικότητας κατηγορίες εναντίον του Ομήρου. Έτσι, οι θεοί δεν είναι ανώτερες οντότητες αλλά φυσικά στοιχεία, και, επομένως, η ηθική δεν διαδραματίζει κανέναν ρόλο. Από βιβλιογραφική άποψη πρέπει να γίνουν τώρα δύο σημαντικές προσθήκες, που ο συγγρ. δεν πρόλαβε προφανώς να ενσωματώσει στο άρθρο του. Ενωώ τη θεμελιώδη μελέτη του A. Dihle στο M. Reichel - A. Rengakos (επιμ.), *Epea Pteroenta. Beiträge zur Homerforschung. Festschrift für W. Kullmann zum 75. Geburtstag*, Στουτγάρδη 2002, σσ. 35-51, και τον συλλογικό τόμο G. R. Doys-Stones (επιμ.), *Metaphor, Allegory, and the Classical Tradition*, Οξφόρδη 2003.

Η προηγούμενη δειγματοληψία έδειξε, πιστεύω, ότι τα πρακτικά του συγκεκριμένου ομηρικού συνεδρίου συγκροτούν έναν ιδιαίτερος σημαντικό τόμο, που αποτυπώνει τις σύγχρονες τάσεις της ομηρικής έρευνας, οι οποίες διαμορφώθηκαν στον μόλις εκπνεύσαντα 20ό αιώνα. Δύο βασικοί ερευνητικοί τομείς είναι η προφορικότητα σε σύγκριση με τα σερβοκροατικά έπη και το ζήτημα της πρόσληψης του Ομήρου από το σύγχρονο ή το μεταγενέστερο κοινό του. Κατακλείοντας αυτή την περιδιάβαση θα πρέπει να χαιρετήσουμε ως θετικό και παρήγορο το γεγονός ότι στο συνέδριο συμμετείχαν και τέσσερις έλληνες επιστήμονες.